

GOTTWALD

A JEHO DOBA

PHDR. RUDOLF KROLL

Gottwald a jeho doba

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

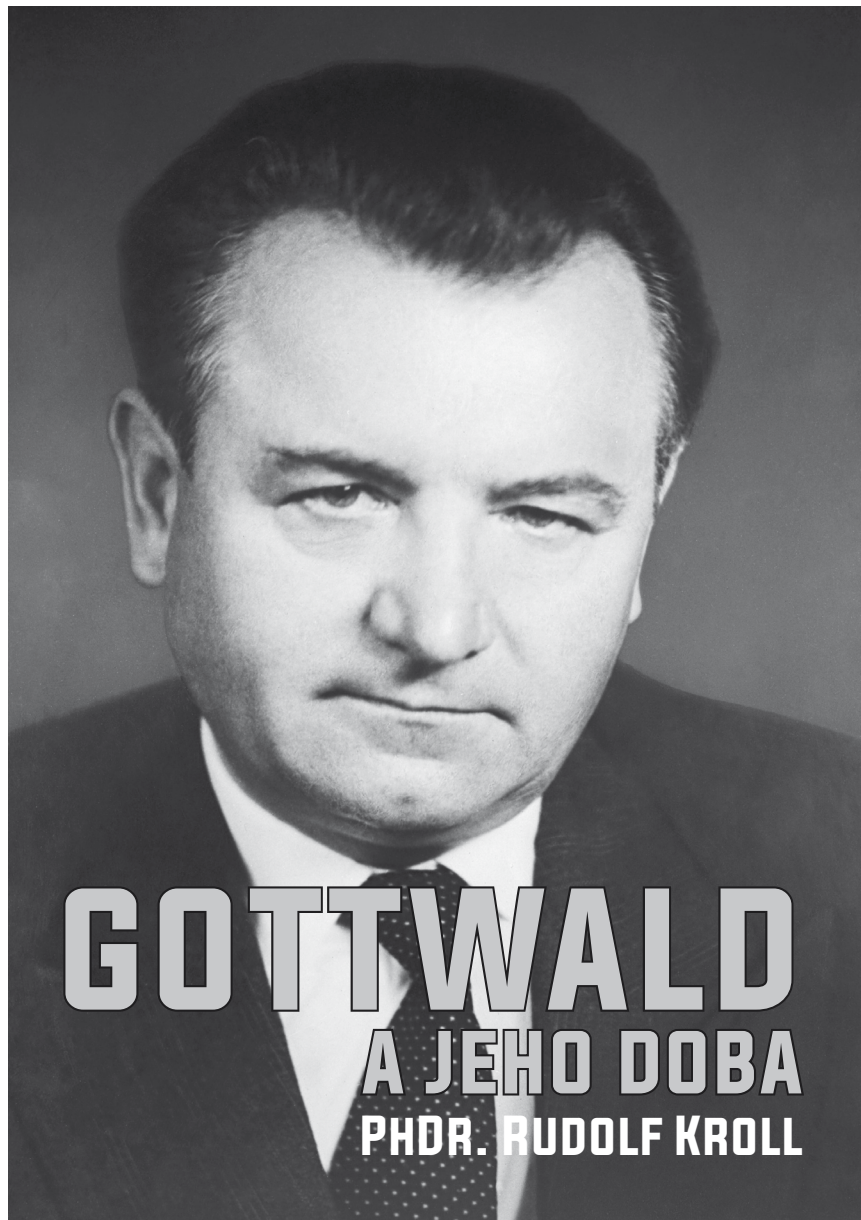

Rudolf Kroll

Gottwald a jeho doba – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

GOTTWALD

A JEHO DOBA

PHDR. RUDOLF KROLL

PHDR. RUDOLF KROLL

GOTTWALD

A JEHO DOBA

© PhDr. Rudolf Kroll, 2019
Cover photo © ČTK, 2019
© NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2019

ISBN tištěné verze 978-80-7597-561-4
ISBN e-knihy 978-80-7597-607-9 (1. zveřejnění, 2019)

OBSAH

PROLOG	9
Kapitola 1. Těžký osud nemanželského dítěte	18
Kapitola 2. Gottwald a Velká válka	26
Kapitola 3. Čas nejistot a tápání	34
Kapitola 4. Nový směr – KSČ	44
Kapitola 5. Rebel a buřič	53
Kapitola 6. „Karlínští kluci“	62
Kapitola 7. Zrod bolševického vůdce	66
Kapitola 8. KSČ a velká hospodářská krize	73
Kapitola 9. Gottwaldova politika za první republiky	85
Kapitola 10. Gottwald a Mnichov	94
Kapitola 11. Ve Stalinově říši	103
Kapitola 12. Gottwald a protinacistický odboj	112
Kapitola 13. Německý transfer, nebo vyhnání?	126
Kapitola 14. Národní frontou vpřed!	137
Kapitola 15. První bitva o moc – parlamentní volby 1946	143

Kapitola 16.	
Premiér nadějí?	150
Kapitola 17.	
Ve vleku Sovětů	156
Kapitola 18.	
Gottwald a jeho únorová „Trojka“	162
Kapitola 19.	
Rok 1947 – rok revolučních zlomů	175
Kapitola 20.	
Boj o Marshallův plán	182
Kapitola 21.	
Klíčová bitva o moc – Vítězný únor 1948	187
Kapitola 22.	
Gottwald a smrt Jana Masaryka	204
Kapitola 23.	
Dělnický prezident	218
Kapitola 24.	
Upevnění nadvlády	225
Kapitola 25.	
Život ve strachu?	233
Kapitola 26.	
Gottwald a komunistický teror	242
Kapitola 27.	
Kauza spikleneckého centra Rudolfa Slánského	258
Kapitola 28.	
Kult osobnosti	270
Kapitola 29.	
Bezmocný diktátor?	276
Kapitola 30.	
Smrtonosná past Stalinova pohřbu	281
Epilog	290
Gottwald oslavovaný i proklínaný	290
PŘÍLOHY	301
Přehled použitých pramenů a literatury	337

PROLOG

Jméno Klementa Gottwalda (1896–1953) je neodmyslitelně spjata s nastolením totalitní komunistické diktatury v roce 1948 a stalinistickým režimem. Ten během následujících několika let opanoval československou veřejnou i politickou scénu a byl spojen s řadou zločinů proti lidskosti, za nimiž stáli konkrétní lidé. Ať už pachatelé těchto zločinů jednali z osobních, ideologických, kariéristických či jiných pohnutek, drtivá většina z nich již není mezi živými a toto děsivé údobí našich novodobých dějin vstoupilo do historie českého i slovenského národa jako hrozné memento toho, kam až může vést nekontrolovatelná totalitní moc.

Klement Gottwald, který se v roce 1946 stal prvním komunistickým premiérem československého státu a roku 1948

jeho prezidentem, je s tímto obdobím spojen nejvíce právě proto, že stál v čele významných společenských posunů a následně procesů, jež k nastolení komunistické diktatury nejen vedly, ale sloužily i k jejímu brutálnímu politickému a mocenskému upevnění. Gottwald rok po skončení druhé světové války zaujal pozici druhého nejvýše postaveného politika v ČSR a zároveň ideologického stratéga KSČ. Jeho elitní postavení nebylo náhodné. Směřoval k němu celým svým životem, jehož podstatnou část

zasvětil boji za prosazení komunistických ideálů vycházejících z bolševické linie sovětského leninismu a stalinismu.

Nebyl ovšem jediným. Společně s ním existovala plejáda dalších komunistických předáků a funkcionářů, kteří jeho úsilí podporovali a aktivně sloužili v jeho prosazení a posilování. Už během posledního desetiletí existence první republiky (1918–1938) se KSČ postupně etablovala ve stranu bolševického typu. Byl to právě Klement Gottwald, jenž prosadil na V. sjezdu KSČ v roce 1929 novou politickou linii stranického vedení podle sovětského vzoru, známou jako „bolševizace KSČ“.

Počátek roku 1948 a s ním spojený únorový komunistický státní převrat byl pak jen vyústěním této politiky, která znamenala nejen zánik všech demokratických hodnot v Československu, ale i nastolení nejtvrďšího komunistického režimu, jaký kdy naše země poznala.

Vrchní stratég KSČ se rázem změnil v diktátora, jehož v Československu oslavovaly miliony lidí připravených a ideologicky zpracovaných k obraně společenských hodnot, které jim komunisté slibovali. V podpoře mas pracujících dělníků i rolníků spočívalo těžiště nové komunistické moci, od níž zpočátku velká část pracujících očekávala zlepšení svých sociálních a ekonomických podmínek, a dokonce byla ochotná za to zaplatit i náležitou daň – ztrátu svobody a demokracie.

Postavení Klementa Gottwalda se zdálo být neotřesitelné od chvíle, kdy se po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše (1948) stal jeho nástupcem v nejvyšším státním úřadě. Byla to meta, po které toužil již dávno, třešnička na dortu jeho bezmála třicetileté politické kariéry.

Její část se však odehrávala spíše ve stínu politického dění první republiky, nemluvě o období nacistického protektorátu (1939–1945), kdy on a další jeho kolegové žili v sovětském exilu. Teprve těsně před skončením druhé světové války začal Gottwald

vystupovat do popředí, neboť komunisté se poprvé dostali do vlády, v níž on sám zastával funkci místopředsedy.

Pod jeho vedením se KSČ pustila do boje o voliče s demokratickými politickými stranami obnovené republiky a v roce 1946 v něm zvítězila, a stala se nejsilnější a zároveň i nejmasovější politickou stranou v zemi. Na Gottwalda čekalo premiérské křeslo a komunisté zároveň ovládli několik klíčových ministerstev. Mezi které patřilo nejdůležitější ministerstvo vnitra a ministerstvo informací.

Gottwaldův poválečný politický vzestup a posílení mocenského vlivu KSČ už předznamenávalo budoucí komunistickou diktaturu a bylo jen otázkou času, kdy v Československu dojde k zásadní změně společenských a politických poměrů. Dospělo se k ní za necelé dva roky.

Klement Gottwald byl po komunistickém převratu, který se odehrál v únoru roku 1948 oslavován i nenáviděn. Oslavován těmi, kteří mu věřili a spatřovali v něm ochránce zájmů pracujících, nenáviděn těmi, kteří po únoru 1948 skončili jako poražení, pronásledovaní a perzekuovaní.

Tak černobílé to však nebylo. Existovalo i mnoho lidí, již nevěděli, na kterou stranu se mají postavit a vyčkávali, jak se poměry budou dál vyvíjet. Rovněž byla řada těch, kdo v KSČ i na svých vysokých postech začínali hrát jakousi roli „státu ve státě“ – ať už šlo o vedoucí funkcionáře obranného vojenského zpravodajství (kontrarozvědky), anebo komunistické Státní bezpečnosti (StB). V neposlední řadě začalo sehrávat neblahou roli v novém státním zřízení i sovětské poručníkování. Na politiku vedení KSČ sice působilo už před únorem 1948, ale pak zesílilo. Například tím, že sovětský diktátor Stalin v roce 1949 do Československa vyslal své bezpečnostní poradce. Ti měli pomoci zajistit nástup stalinistického režimu likvidací všech zbytků demokratické politické opozice. Otázka, zda nad nimi měl Klement Gottwald i komunistické

politbyro (užší a zároveň nejvyšší vedení KSČ) náležitou kontrolu, není dodnes jednoznačně zodpovězena.

Zločiny Státní bezpečnosti a komunisty zglajchšaltované justice, k nimž začalo velice brzy docházet, jsou nejvíce připisovány právě Gottwaldovi na vrub. V lednu roku 1949 byl ve vykonstruovaném politickém procesu popraven generál Heliodor Píka. V roce 1950 následoval další politicky motivovaný proces s bývalou poslankyní národněsocialistické strany Miladou Horákovou. Ta byla s dalšími osobami (mezi nimiž se vyskytoval například i historik Závěš Kalandra) obviněnými z velezrady a spiknutí proti republice rovněž popravena. To byly však jen špičky ledovce bujícího komunistického teroru.

Gottwald měl tehdy jako prezident možnost dát zmíněným odsouzencům milost, neboť vynesené hrdelní tresty byly nespravedlivé, ale nevyužil jí. Neučinil tak dokonce ani v případě Milady Horákové, kde byl rozsudek smrti evidentní justiční vraždou a za jejíž život orodovaly i významné zahraniční osobnosti. Není proto divu, že v něm mnozí spatřovali jen krvavého katana.

Z jedné strany tak na dobových fotografiích a ve filmových dokumentech vidíme směřujícího se Gottwalda, neseného rozjásanou dělnickou mládeží, či spokojeného Gottwalda na prvomájových oslavách, ze strany druhé však víme, že v ústraní svého prezidentského úřadu potvrdoval vynesené rozsudky smrti nad lidmi, kteří si takový konec života nezasloužili, a stali se tak oběťmi fanatických komunistických vyšetřovatelů i justičních machinací, oběťmi fyzického mučení, psychického týrání a vynucených doznání. Týkalo se to i těch, již sice oprátce kata unikli, ale nakonec na dlouhá léta při neskonalém strádání skončili v komunistických táborech nucených prací, v nichž také mnozí z nich zemřeli.

Musíme se tak tedy i po sedmdesáti letech ptát, kdo vlastně byl Klement Gottwald a co o něm dnes vůbec víme? Jak mohl žít s vědomím, že jako hlava československého státu nechával

zabíjet nevinné odsouzence? Věřil snad v oprávněnost vynesených hrdelních trestů? Byl Gottwald komunistickým fanatikem, jenž justiční vraždy vnímal jako součást „zostřeného třídního boje“, dobové ideologické doktríny, která měla za cíl likvidaci všech opozičních protikomunistických sil a upevňování komunistické diktatury krvavou cestou? Nebo on i celé komunistické vedení posvědčovalo tyto zločiny na nátlak Stalina a jeho nohsledů z obav, že by politické čistky mohly zasáhnout i je? A kde jsou vůbec kořeny zločinnosti, kterou se Gottwaldův režim vyznačoval? Proč k tomu došlo? Měla snad komunistická Státní bezpečnost větší moc než samotné politbyro KSČ? Existovali lidé, kteří měli důležitější mocenský vliv než Gottwald?

Je to jen část znepokojivých otázek, jichž není málo. Platí však, že to byla děsivá doba, kterou je třeba vnímat rovněž v kontextu s mezinárodně-politickou situací, jež tehdy nebyla jednoduchá. Byla to doba vzplanutí tzv. studené války mezi komunistickým Východem a demokratickým Západem. Čas plný podezíravosti i politických intrik uvnitř samotné KSČ, což nakonec vyvřelo na povrch i čistkami mezi vysoce postavenými komunistickými pohlaváry, z nichž některé čekalo to, co předtím pro své politické odpůrce připravovali. Ať už šlo o vězení, tábory nucených prací, anebo o šibenici.

A Klement Gottwald? Ten stál nad tím vším nejen jako prezident, ale i jako předseda KSČ. Co mohl a nemohl ovlivnit? A co ovlivnit vůbec chtěl? Zatímco prezidentské milosti rozdával usvědčeným kolaborantům s nacisty, těch, které uděloval obětem politických procesů, bylo pohříchu málo. Kde byla jeho mez a jaká vůbec volil měřítko k omilostnění odsouzců na smrt? Dá se na to vůbec odpovědět?

Statisíce pracujících lidí přesto stály za ním. Tito občané věřili účelově cílené komunistické propagandě o vině odsouzců, a tresty smrti jim dokonce přáli. Zdvihali ruce a podepisovali

připravené petice na stranických a odborářských schůzích za to, aby se „zrádcům lidu“ dostalo nejpřísnějšího potrestání. Měla snad tato všelidová „referenda smrti“ také svou váhu? Komunistickou propagandou náležitě zpracovaná část českého a slovenského národa se na uvedených zločinech jistým, byť nepřímým, způsobem podílela, koneckonců, v řadách KSČ v té době bylo přes 2 miliony lidí. Platilo heslo, že kdo nejde s námi, jde proti nám! A se „zrádci“ a „odpadlíky“ se mělo pořádně zatočit.

Ale bylo vše vinou jen Gottwalda, nebo šlo o celou komunistickou mašinerii, systém stalinistické moci, jenž se po únoru 1948 začal v Československu upevňovat podle sovětského vzoru? Pokud měl Gottwald o československé cestě k socialismu nějaké vlastní vize či plány, pak na ně musel rychle zapomenout. Velký vůdce světového proletariátu a bolševický diktátor J. V. Stalin (1878–1953) nebyl zastáncem žádných kompromisů ani výjimek. Jím řízené komunistické impérium mělo podle jeho vůle šlapat jako dobře natažený hodinový stroj. Běda tomu, kdo se vzepřel.

Klement Gottwald byl ovšem součástí oné komunistické mašinerie v té nejvyšší pozici, což je fakt, který nelze popřít. Mašinerie, která za sebou zanechávala tisíce nešťastných rodin, desetitisíce neprávem vězněných lidí i stovky vykonaných rozsudků smrti na základě podvodných machinací, mučení a uměle vykonstruovaných obvinění z velezrady, spiknutí, špionáže či rozvracení státu. Metody vyšetřovatelů těchto údajných zločinů si nezadaly s postupy gestapa. Spravedlnost, natožpak mravnost, se v éře Gottwaldova režimu stávaly jen nedostižnou chimérou, kde na jedné straně dominovala lidská beznaděj, na straně druhé pokleslost komunistické justice a brutalita estébáckých vyšetřovatelů.

Klement Gottwald se tak na sklonku svého života stal jednou z nejkontroverznějších a zároveň děsivých postav našich novodobých dějin. Jistě je dost zvláštní, že v období Husákovy

normalizace se po roce 1969 komunistický režim opět začal vracet k jeho osobnosti v oslavných tirádách i v marné snaze vykreslovat jej jako velkého státníka. Přitom právě Gustáv Husák (1913–1991) se v 50. letech minulého století stal rovněž jednou z obětí jeho režimu. A nebýt Stalinovy a Gottwaldovy smrti v roce 1953, zřejmě ani jeho by šibenice neminula.

Za Gottwaldovou osobností tak zůstává mnoho otazníků. Souvisejí s hodnocením toho, kam až může zajít totalitní režim, jehož hlavním protagonistům jde jen o bezuzdnou touhu po moci, zaštitěnou komunistickou ideologií v tom nejhorším a zdeformovaném smyslu jejích výkladů, kdy se lidskost začne mísit s nelidskostí a moc i sláva s mravním úpadkem nositelů této moci.

Chceme-li poznat pozadí všeho, s čím se v éře Gottwaldova prezidentství náš národ setkal, nezbyvá, než abychom se vrátili na samotný začátek životního osudu tohoto komunistického vůdce. Byl jím však doopravdy, nebo Gottwaldovo vůdcovství bylo jen produktem propagandy a mýtem, jenž se kolem něj během období čtyřicetiletého komunistického vládnutí v naší zemi uměle vytvářel?

A jak si vysvětlit ambivalenci, kdy pro jedny stále tento muž zůstává jen zločincem, zatímco pro jiné uctívaným „prezidentem sjednotitelem“, což byl titul, jímž ho vlebila dobová komunistická propaganda? Není tato dvojakost jen potvrzením toho, o jak rozporuplnou osobnost se jednalo?

Jistě je třeba uznat, že každý člověk během svého života prochází vlastním vývojem. Mění se fyzicky, duševně i názorově a je formován na základě nejrůznějších okolností, které jeho osud doprovázejí.

Abychom pochopili, jak to bylo s Gottwaldem, je třeba se projít klíčovými peripetiemi jeho komplikovaného bytí, měnícího se na sklonku života v temného molocha lidské existence, syceného zdravotními problémy i hrůzovládou stalinistického režimu, na

jehož instalaci a upevnění měl tento komunistický politik výrazný podíl.

Říká se, že soud dějin bývá neúprosný. Při studiu podkladů i psaní této knihy jsem však stále více nabýval na pocitu, že žádný soud dějin ve skutečnosti neexistuje, neboť ten je vždy dílem lidí, národů, propagandy, ideologií, soudem vítězů v mocenských konfliktech i soudem vládnoucích režimů.

Můžeme to vše sice nazývat „soudem dějin“, ale jsme to nakonec my, kdo soudí – někdy racionálně a pragmaticky, jindy účelově. Snad jsou „soudy dějin“ výsledkem souboru faktů a jejich analýz, ale dost často i názorů těch, kdo je vyslovují – a právě takové závěry mohou být různé, ba i rozporné, což znesnadňuje jakoukoli objektivizaci, zvláště pak u nedávných historických fenoménů – ať už jde o konkrétní osoby či události.

Má práce si proto nekladla za cíl určitý „soud dějin“ – ten už byl dávno vyřčen jinými – a už vůbec ji nelze považovat za práci vědeckou, ale spíše za populárně-naučný druh literatury. Mou snahou bylo postihnout především nejdůležitější okamžiky života vynechat „prvního dělnického prezidenta“ a dobrat se alespoň jednoho základního poznání – jak a proč Gottwald dospěl až do fáze prosazení komunistické totality, v níž idea třídního boje a třídní nenávisti sehrála v našem státě tak děsivou roli? Vzhledem k obrovské šíři tématu nebylo možné postihnout v knize všechny biografické detaily, ale zaměřoval jsem se pouze na ta nejpodstatnější či přelomová fakta.

Osobnost a život Klementa Gottwalda utvářejí jeho činy, názory, přesvědčení a schopnosti. Ačkoli jsem z této premisy vycházel, nakonec jsem stejně dospěl k přesvědčení, že k dějinné pravdě se můžeme jen přiblížit.

Nedávno jsem v knize publicisty a historika Pavla Kmocha *Operace Antropoid: Epilog*, pojednávající o atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (27. 5. 1942), četl

následující vyjádření: *„Historik by neměl tvrdit, že je něco stoprocentně jasné, pokud to opravdu není stoprocentní – což není téměř nikdy. Historik může snést důkazy pro a proti, ale ne vždy může být schopen určit pravdu.“* S tím nelze, než souhlasit.

KAPITOLA 1.

TĚŽKÝ OSUD NEMANŽELSKÉHO DÍTĚTE

Dětství je pro každého z nás jedním z nejdůležitějších období života. S kým a jak ho prožijeme a co se během něj naučíme, se nám navždy uloží do paměti. Dochází tak k formování našich povah, charakterů, přesvědčení, ale i názorů na svět, který nás obklopuje. V dětství je to však stále svět vnímaný očima nezletilce, který je velice snadno ovlivnitelný těmi, kdo je mu nejbliže – rodiči, příbuznými, učiteli, kamarády, spolužáky ve škole.

Lidské mládě je navíc od počátku vrženo do dvou veledůležitých procesů – výchovy a vzdělávání – tedy dvou centrálních atributů lidského zrání, což v nás zanechává hlubokou stopu, i když si to v pozdějším, dospělém věku už nemusíme příliš uvědomovat.

Svou důležitost má i sociální prostředí, v němž vyrůstáme, a je tu ještě i jedinečnost naší genetické výbavy, která je nám od narození dána po rodičích. Nepochybně i ona má na náš fyzický a duševní vývoj značný vliv.

Rodný dům Klementa Gottwalda v Dědicích.

Dětství tak můžeme chápat jako dobu vytváření základů našeho jáství, kdy jsme velice citliví na všechny vnější podněty, jež formují budoucí osobnost každého z nás a spoluutvářejí i náš vnitřní duševní svět. Dětství je alfou a omegou naší budoucnosti, našeho chování i činů v dospělosti, ačkoli to nemusí platit vždycky. Poměry, v nichž vyrůstáme nás však přesto do značné míry formují. To je jen těžko zpochybnitelná premisa, kterou vám potvrdí každý zkušenější psycholog.

Jaké tedy bylo Gottwaldovo dětství a mládí? A není už někde tam cosi, co můžeme nazvat osudovou předurčeností? Vzácně tomu tak někdy bývá, ale v jeho případě se o něčem takovém hovořit nedá. Spíše můžeme uvažovat o tom, že se v něm formovaly jisté duševní dispozice, které se později projeví v jeho konání – zarputilost, pracovitost, touha něčeho v životě dosáhnout.

Klement se narodil 23. listopadu roku 1896 v Dědicích u Vyškova. Matkou byla Marie Gottwaldová, jejíž otec byl válečným invalidou. Klementův dědeček to tedy neměl v životě lehké. Vedle nepatrného důchodu si přivydělával jako obecní bubeník. Na vesnickou chudinu se bohatší okolí vždy dívalo spatra a Marie, která pracovala u bohatých sedláků jako příležitostná děvečka a posluhovačka, se měla co ohánět, aby doma přispěla nějakou tou zlatkou.

Matka Klementa Gottwalda zamlada a ve stáří.

Během této doby přišla do jiného stavu s Františkem Skácellem, bohatým sedlákem z nedalekých Heroltic, kterému však ani na mysl nepřišlo, že by se s těhotnou Marií měl oženit. Se sňatkem nesouhlasila ani jeho rodina. Svatba s dívkou z nuzných poměrů by jej i jeho rodinu mohla zesměšnit.

Chlapec se tedy narodil jako nechtěné dítě. Mladý Skácel se k němu vůbec nehlásil. Jeho rodina Marii vyplatila 200 zlatých „odstupného“ a další povinnosti k synovi plnil sedlák třemi zlatkami výživného, které jeho matce každý měsíc posílal. Svým způsobem to bylo štěstí, že se ke svému otcovství alespoň touto formou přiznával. Mohl svůj „poklesek“ zapřít a těžko by mu někdo dokazoval opak. V době, kdy ještě neexistovaly žádné způsoby dokládání otcovství prostřednictvím krevních rozborů, natož pomocí analýzy DNA, by se jednalo o tvrzení proti tvrzení.

Tak či tak, pro Marii Gottwaldovou, která se stala svobodnou matkou, to nebylo snadné. Tehdy se společnost, a to zejména na venkově, na takové ženy dívala vesměs s opovržením. V tehdejších konzervativním Rakousku-Uhersku vládly silné náboženské předsudky. Mít nemanželské dítě se zkrátka považovalo za cosi ostudného a opovrženého. Ale to, co platilo pro plebs, nemuselo platit pro urozenou společenskou elitu. K ní byla katolická církev v podobných „excesech“ mnohem tolerantnější a mezi bohatými a chudými jako v jiných, tak i v této věci existovaly propastné rozdíly.

Nemanželské dítě. Jak se asi s tímto faktem Marie Gottwaldová smiřovala a jaký vztah ji pojil k jejímu synovi? Už devět měsíců po Klementově narození Marie z domova odchází do Brna, aby tam vydělávala jako kojná. Svě dítě, které zatím vůbec nic nechápe, nechává v rodině tety Bezslezenové ve Vyškově, kde měl její manžel ševcovskou dílnu. Mohla za to její tíživá sociální situace? Upřímně řečeno, tři zlaté alimentů byla jen almužna, které jí sice Skácelova rodina milostivě poskytovala, ale na zajištění jejího synka to rozhodně stačit nemohlo.

S těžkým srdcem proto odchází, aby lepším výdělkem svému dítěti poskytla alespoň to nezákladnější. Vrací se až v roce 1905, kdy si tehdy už devítiletého Klementa opět bere k sobě.

Ovšem je tu i jiné možné vysvětlení. Jako svobodná matka je stigmatizována svým okolím. Situace se stává nesnesitelnou. Cítí odtažitost sousedů kolem sebe, a proto prchá. Utíká do moravské metropole, která jí alespoň na čas poskytne snazší živobytí, vydělá zde nějaké peníze, ale hlavně – nepocituje tu tajné posměšky a kritiky pro svůj „hřích“. Syn je pro ni zátěží, „outěžkem“, s nímž nepočítala, a tak se ho odjezdem do Brna zbavuje. Získává pocit, že je tu konečně v jakési anonymitě a nemusí se alespoň trápit starostmi o potomka, který jí tak zkomplikoval život? Ale její dítě za nic nemůže. To ona podlehla svodům muže, jenž se pak k ní ani k jejímu synovi neznal.

Samozřejmě, že to jsou jen dohady a pravdu se už nikdy nedozvíme. Možná bylo motivů Mariina odjezdu do Brna více, ale tak jako tak, opustila své dítě. Musela to udělat, nebo ne? Vlastního syna odstavila od dalšího kojení, aby svá plná mléčná prsa nabídla za úplatu cizímu dítěti. Možná to byl opravdu útěk. Snad svěmu Klementovi chtěla zajistit kvalitnější sociální podmínky, než byly ty, které měl doma v Dědicích. Zde vládla jen bída, zatímco naděje na zlepšení byly mizivé. Příbuzní ve Vyškově se o chlapce postarají, slíbili jí to, ale zadarmo to nebude, což dobře věděla...

Rané Gottwaldovo dětství je tedy zahaleno v temnotě dohadů, můžeme spekulovat o čemkoli. Tak malé dítě však potřebovalo matčinu lásku. Jedná se o přirozenou byt' ještě víceméně nevědomou potřebu. A té se mu v dostatečné míře nedostávalo. Někdy v takových případech dochází až k propuknutí citové deprivace, která může v pozdějším věku vést k vytvoření nedostatku empatie vůči druhým lidem, ale i tvrdosti či neústupnosti vedoucí k promyšlené racionalitě, která se pak stává hnačím motorem jeho konání. V Klementově případě se každopádně jednalo o citové ochuzení takřka v nejranějším věku, jehož následky si člověk může nést celý život, i když něco takového později potlačí kamsi do podvědomí v naději, že zapomene.

Komunistická tradice však tvrdila opak. Malý Klement měl být u svých příbuzných vychováván s patřičnou láskou a nikdy mu nemělo být dáváno najevo, že by byl někomu na obtíž. Jak to tedy doopravdy bylo?

Odpověď známe, bylo to jinak. Marie Gottwaldová se nedlouho po svém návratu k synovi provdala za rolníka Františka Letoše, který bydlel v Herolticích, tedy ve stejné obci, v níž žil Klementův biologický otec František Skácel. Svým způsobem to bylo tak trochu paradoxní, ale Skácela Klement nezajímal, nehodlal se s ním vídat ani se k němu jakkoli jinak znát.

Zato Klementův nevlastní otec František Letoš na hoča, jehož vyženil, pohlížel svrchu, a když přišly na svět další děti, nutil ho, aby se o ně staral a k tomu doma vypomáhal při zemědělských pracích. Když uvážíme, že Klement chodil do školy, tak měl dalších povinností až nad hlavu a Letoš si z něj dělal poskoka. To jasně svědčí o tom, že k chlapci neměl žádný vřelejší vztah a spatřoval v něm jen jakési nutné zlo, které jim navíc ujídá ze společné mísy. Pro Klementa to byla zlá léta, plná ústrků a ani jeho matka pro něj neměla zastání.

Tak to trvalo až do jeho dvanácti let, kdy se matka i jeho nevlastní otec rozhodli, že půjde z domu. Jak asi chlapci, který vyrostl do puberty, v této chvíli bylo? Určitě už dávno cítil, že je pouze trpěný, a snad svůj odchod nebral tak tragicky. Matka se totiž domluvila se svou sestrou Jenovéfou, která se provdala za stolařského mistra Havla Krušinu a žila s ním ve Vídni, že si Klementa vezme k sobě a hoch se stane Krušinovým pomocníkem. Bude u nich pracovat zadarmo, jen za byt a stravu, a navíc se vyučí řemeslu.

A tak se Klement v roce 1908 ocitl v hlavním městě rakousko-uherské monarchie u tety a strýce, které dosud neznal. Sice ještě musel chodit dva roky do německé školy, ale zároveň odpoledne pracoval ve strýcově dílně, kde pomáhal často do osmi až deseti hodin večer podle toho, kolik měl strýc zakázek.

Někdy musel být v dílně ještě déle, ale všechno vydržel. Dřímala v něm jakási houževnatost. Navíc byl strýci i tetě vděčný. Chovali se k němu přece jen o poznání lépe, než tomu bylo doma v Herolticích.

Co se může odehrávat v mysli pubertálního dítěte, když cítí, že není milováno? Vznikne frustrace, pocit méněcennosti, psychické strádání, jež může přerůst až v citovou deprivaci, která – je-li hluboce zakořeněná – může pak v dospělosti vést nejen ke stavům úzkosti a k depresím, ale též k nedostatku citových vazeb k jiným lidem.

Klementovo dětství bylo neuspořádané. Chyběl zde pevný bod mateřské a otcovské lásky, o který by se mohl opírat. Byl to handicap, ale zároveň tu působila i síla motivace, snaha vyniknout a dokázat sobě i světu, že ten kdo je ponižován, může cílevědomostí dosáhnout vyšších cílů. Byl snad v Klementu Gottwaldovi nastartován motor zaměřený tímto směrem?

To sice s určitostí nevíme, ale jisté je, že se ve škole dobře učil a ve strýcově stolařské firmě během dvou let vyrostl ve zručného řemeslníka. Dokonce tak dobrého, že už ve čtrnácti letech dostal nabídku od jiné firmy, aby tam šel pracovat za stálou mzdu.

A právě to nakonec jeho strýce přimělo k tomu, aby synovce u sebe přihlásil do řádného učebního poměru, neboť se již plně vyrovnal ostatním učňům, o které se Krušina staral a z nichž většina rovněž pocházela z Moravy.

Ve vídeňské škole se Klement brzy naučil německy, i když mu tento jazyk zpočátku dělal jisté potíže. Ve Vídni byla němčina nutností, což i on zjistil velice rychle. Její výuku nakonec zvládl bez obtíží. A i když se u Krušinů české národovectví příliš nenošilo, učňům nikdo nebránil v tom, aby se zapojovali do české spolkové činnosti, která ve Vídni existovala.

Tak začal se svými kamarády Klement navštěvovat klub sociálnědemokratické mládeže, kam chodili mladí čeští dělníci,

diskutovali zde mezi sebou o politice, četli *Dělnické listy* a půjčovali si knihy z tamní knihovny. Klement docházel i do sociálnědemokratické Dělnické tělocvičné jednoty, spolku, v němž měl český dělnický dorost možnost cvičením utužovat ducha i tělo podle tradic českého sokolského hnutí. Navíc ve Vídni navštěvoval i obrazárny a muzea, což v jeho duši zanechávalo hluboký dojem. Později na své vídeňské exkurze rád vzpomínal.

Na jaře roku 1914 ukončil sedmnáctiletý Klement školní docházku a v září téhož roku konečně získal výuční list na základě složené tovaryšské zkoušky. Bylo to v období, kdy už v Evropě propukla první světová válka a Rakousko mobilizovalo. Klement si byl vědom toho, že ho brzy čeká další neradostné údobí života, kdy bude muset narukovat do armády.

Do Heroltic se však nevrátil – tam ho totiž nic netáhlo – a našel si místo stolařského tovaryše u soukromé německé firmy v Lipníku nad Bečvou. Odsud v lednu roku 1915 odešel do Hranic na Moravě ke stolaři Tomáši Skřivánkovi, kde však pobyl jen do dubna. Tam jej totiž zastihlo povolání do rakouské armády. Jeho mistr mu do pracovní knížky musel napsat propouštěcí klauzuli, z níž vyplývalo, že Klement byl příkladným zaměstnancem a k propuštění z pracovního poměru došlo výhradně kvůli vojně.

Tak jako tisíce dalších mladých rekrutů i osmnáctiletého Klementa Gottwalda nakonec spolkl běs první světové války. Doba jeho problematického dětství se definitivně uzavřela.

KAPITOLA 2.

GOTTWALD A VELKÁ VÁLKA

Říkalo se jí Velká válka. Rakousko ještě nikdy nic podobného nezažilo, i když to bylo právě habsburské mocnářství, které první celosvětový konflikt v červenci roku 1914 rozpoutalo vyhlášením války Srbsku. Rychle se zapojily i další velké evropské mocnosti, z nichž některé – v první řadě císařské Německo – na něco takového byly již delší dobu připravovány. Čekalo se jen na vhodnou záminku.

Tu poskytl atentát na rakouského následníka trůnu, arcivévodu Ferdinanda d'Este, k němuž došlo 28. června roku 1914 v Sarajevu. Arcivévoda i jeho žena, hraběnka Žofie Chotková, při něm byli zastřeleni mladým studentem Gavrilem Principem, jenž byl i se svými několika druhy zatčen a postaven před soud. Za organizátora této teroristické akce bylo Rakouskem obviněno Srbsko. Mezi oběma zeměmi již delší čas vládlo velké napětí, hrozící přerůst v ozbrojený střet

Ačkoli srbská vláda o přípravách atentátu na rakouského následníka neměla ani ponětí, neboť ten byl dílem srbské nacionalistické organizace *Černá ruka*, napojené na srbskou tajnou službu, rakouští váleční ještřábi využili sarajevského atentátu

k tomu, aby s touto malou balkánskou zemí mohli co nejrychleji zúčtovat a pomoci Rakousku-Uhersku upevnit na Balkáně jeho mocenský vliv.

Sarajevský atentát na rakouského arcivévodu a následníka Ferdinanda d'Este (na obrázku) odstartoval v létě roku 1914 hrůzy první světové války, do které jako mladý bravec musel narukovat i Klement Gottwald.

Rozpínavost habsburské monarchie v této části Evropy měla delší trvání. Roku 1878 obsadila rakousko-uherská vojska Bosnu a Hercegovinu, patřící formálně Osmanům, a v roce 1908 bylo toto území monarchií oficiálně anektováno. Událost tehdy nebezpečně otrásla celou Evropou. Tenkrát to ještě habsburskému mocnářství prošlo a hrozící válku zažehnala diplomatická jednání. V roce 1914 však už k takovému řešení vůle nebyla.

S jakými pocity asi rukoval osmnáctiletý Klement Gottwald na vojnu? Jistě z toho nadšený nebyl. Musel přece vědět, že i jeho

semele válečná mašinérie. Válka se neptá na názory obyčejných vojáků, neboť od chvíle, kdy rekrut navlékne uniformu, začnou pro něj platit i jiné zákony a jeho život se od základů změní. Čas se válkou rozplývá, nic se nedá plánovat, čas běží jakoby někde mimo. Je jen přítomnost, nic víc. Jedinec přestává existovat, je nepatrnou částičkou toho, co nemůže ovlivnit, a nezbývá, než se přizpůsobit a snažit se o to nejdůležitější – o vlastní přežití. Válka mění lidské životy. Najednou stojí v zádech smrt, hrozba bezživotí, kdy nikdo neví, co, kdy a jak ho osudově zasáhne. V boji se jedná o hru na náhodu, o ruletu, kterou roztáčí požirač životů. Válka je ztělesněním krutosti, jež je člověku vnucena spuštěním mechanismu masového zabíjení.

První světová válka byla pro Gottwalda zkušeností, o které nikdy příliš nemluvil. Během ní byl rakouským erárem dokonce dvakrát vyznamenán.

Něco takového, jako byla Velká válka, Evropa ještě nikdy nezažila. A ti, kdo si naivně mysleli, že to bude jen jedno velké dobrodružství, které brzy pomine, se těžce mýlili.

Nebylo to dobrodružství, ale děsivá lidská jatka, jaká dosud svět nepoznal. Na jejich konci bylo 10 milionů mrtvých, ale tento statistický údaj zdaleka nepostihuje každodenní strádání prostých vojáků na válečných frontách. Únavné pochody, přesuny, ústupy, nedostatek jídla – to vše doprovázelo rakousko-uherskou armádu při jejím tažení, často s nesmyslnými rozkazy rakouských důstojníků, z nichž mnozí pohlíželi na české vojáky spatra. Boje o zákopy nezřídka končily obrovskými ztrátami pod palbou nepřátelských kulometů. K tomu se přidružovalo i neustálé ostřelování děly. V souhrnu byla ruínována lidská psychika nemluvě o fyzickém utrpení všech, kdo v této děsivé válce bojovali.

Pozdější komunistická propaganda tvrdila, že Klement Gottwald bojoval za „císaře pána a jeho rodinu“ vlastně jakoby z donucení. Prý z něj už byl v té době politicky uvědomělý mladík, nasáklý levicovým smýšlením. K habsburské monarchii měl vztah plný despektu i skrytého nepřátelství, takže už za Velké války byl označován za politicky nespolehlivého.

Ale realita byla jiná. V Hranicích na Moravě nejprve nastoupil k domobraneckému pluku, poté byl přeložen ke 42. dělostřeleckému pluku a nakonec byl přidělen ke světlometnému oddílu. V listopadu pak poblíž Vídně absolvoval speciální vojenský kurz a odtud odešel na východní frontu, kde se zapojil do těžkých bojů s ruskými vojsky. Počátkem dubna roku 1916 byl povýšen na svobodníka a o něco později byl vyznamenán stříbrnou medailí „Za statečnost“. Byl mu i zvýšen žold.

Tím jeho válečná kariéra ovšem nekončila. Už v září roku 1916 byl povýšen na desátníka a 2. července roku 1917 se zúčastnil bitvy u Zborova, v níž jak známo, na ruské straně bojovaly i českoslovenští legionáři. Při bojích s Rusy a československými legiemi byl Gottwald zraněn na noze, za což získal od rakouských vojenských pánů další vyznamenání – záslužný kříž na stuze, který se uděloval za chrabrost v boji.

Nastěstí nebylo jeho zranění těžké a už v polovině srpna byl zdravý a vrátil se ke své jednotce, s níž byl o něco později přeložen na italskou frontu. Zde se také v červnu roku 1918 zúčastnil počátku rakouské ofenzívy na Piavě, kde mu o měsíc později byla udělena krátká dovolená – pravděpodobně opět za projevenou bojovou statečnost.

O nějaké politické nezodpovědnosti z pohledu rakouského eráru se u mladého Gottwalda proto nedá hovořit. Byl to voják poslouchající rozkazy nadřízených, voják, který proslul svou statečností, za což mu byla také udělena příslušná vyznamenání i povýšení. Kdyby byl vojenskými orgány označen za politicky nespolehlivého, tyto pocty by ho nesporně mýjely.

Ale i on už v roce 1918 začínal mít války dost. V českých zemích se navíc rozvinula silná protirakouská nálada a většina českých politiků a intelektuálů už otevřeně proklamovala požadavek československé státní samostatnosti. V zázemí panovala bída, množily se hladové bouře civilního obyvatelstva a hospodářsky vyčerpané Rakousko-Uhersko se ocitlo na pokraji svých sil. A i když se tuto protimonarchistickou radikalizaci českého národního hnutí snažila rakouská vojenská mašinérie před českými vojáky zatajovat, leccos mezi ně proniklo a začínalo být stále zřetelnější, že habsburská monarchie a její německý spojenec Velkou válku prohrají.

Vnitropolitická situace se v Rakousku komplikovala. Habsburské mocnářství, v jehož čele stál císař Karel I., počínalo skomírat a nejistota narůstala. Nejen Češi a Moravané, ale i další slovanské národy se začaly hlásit o práva na vlastní sebeurčení. Myšlenka federativního uspořádání, kterou Karel I. proklamoval, ovšem přišla pozdě. Společensko-politický pohyb, směřující k rozpadu monarchie, se už nedal zastavit.

Můžeme předpokládat, že i Klement Gottwald tyto signály vnímal, i když byl na italské frontě od tohoto dění odtržen stejně

jako ostatní čeští vojáci. Určitě mu neuniklo ani to, že v Rusku padlo carské samoděržaví, což nakonec vyústilo v bolševický převrat a v ustavení komunistické vlády pod vedením V. I. Lenina (1870–1924).

To bylo novum. V jedné velké části světa zvítězila socialistická revoluce s nastolením komunistické diktatury. Bolševická vláda navíc na jaře roku 1918 uzavřela s Rakouskem-Uherskem a Německem mír, zatímco na ostatních frontách se stále ještě bojovalo. Bolševické Rusko tehdy už mělo ale jiný problém, začala tam totiž zuřit občanská válka.

Rostoucí nechuť českých vojáků k dalšímu pokračování války nezastavily ani drastické represe, jakými byly popravy, zařazování kverulantů do první bojové linie nebo do tzv. trestných oddílů, kde provinilce čekala takřka jistá smrt. Gottwaldovi se však v Itálii nechtělo zbytečně zahynout v momentě, kdy už byl konec válečného střetu na dosah. Ale jak uniknout?

Popravy zrádců či zběhů nebyly za Velké války ničím zvláštním. Ani Gottwald se v roce 1918 ke své jednotce už nevrátil, za což mu v případě chycení hrozila jistá smrt. Dařilo se mu však skrývat na Moravě až do pádu habsburské monarchie.

Nezbývalo mu zatím nic jiného, než aby se tvářil loajálně a plnil rozkazy. Avšak když v červenci roku 1918 dostal krátkou dovolenku, byl už rozhodnutý se z ní ke své jednotce do Itálie nevrátit. Věděl, že je jen otázkou času, kdy se monarchie zhroutí a válka skončí.

Zběhů, jakým byl i on, přibývalo. Říkalo se jim „zelené kádry“, neboť se skrývali většinou v lesích a na dalších odlehlých místech. Jejich počínání bylo riskantní. V případě chycení je čekala kulka nebo šibenice. Rakouské vojenské uskupení mělo stále dost sil k tomu, aby tyto dezertéry co nejpřísněji trestalo jako velezrádce.

Klement Gottwald byl natolik rozumný, že se neskrýval doma v Herolticích. Věděl, že v první řadě by ho hledali právě tam. Ukrýval se na Moravě, kde to znal – a přežil.

Dne 28. října roku 1918 došlo v Praze ke státnímu převratu a vyhlášení samostatného Československa. Je zajímavé, že už 30. října se Gottwald ocitl v Praze, kde se jako mnoho dalších českých vojáků dobrovolně přihlásil do oddílů nově vznikající československé armády.

Jako bývalý dělostřelec byl nakonec přiřazen ke 4. polnímu dělostřeleckému pluku, dislokovanému na severní Moravě ve Vítkovicích, kde se v prosinci 1918 nejprve zapojil do bojů s německými separatisty a poté i s Poláky o Těšínsko. Po skončení vojenských operací a obsazení Opavy vykonávala jeho dělostřelecká jednotka především strážní službu, zabezpečující v této horké části republiky klid a pořádek.

Zajistit celistvost československého území i jeho hranic bylo tehdy hlavním úkolem československé armády, neboť zdaleka nebylo ještě dobojováno a nově vzniklý stát si na mnoha místech svou svébytnost musel zajistit silou. Sloužit nové republice vnímal tehdy teprve dvaadvacetiletý Gottwald zřejmě jako cosi přirozeného a přidělené úkoly plnil vzorně, za což byl také povýšen do hodnosti četaře.

Politika? Na tu tehdy ještě příliš nemyslel. Vojenská služba vlasti u něj byla na prvním místě. Armáda se stala jeho novým domovem a jedinou jistotou, kterou po skončení Velké války získal.

Přesto lze předpokládat, že už tehdy měl levicové smýšlení, i když politicky vyhraněný ještě nebyl. Ve Vídni už před válkou do sebe nasával ideologii sociálních demokratů, k nimž se tam tehdy značná část mladých českých dělníků a řemeslníků hlásila. Někteří z nich patřili mezi tehdejší Gottwaldovy přátele. Ale 1. světová válka vše přerвала. Všichni najednou měli úplně jiné starosti a Klement Gottwald jako tisíce jiných mladých lidí byl povolán ke splnění své vojenské, potažmo válečné povinnosti, kterou nutně musel vnímat jako něco, co nemohl ovlivnit.

Co však ovlivnit mohl a co bylo rozhodně jeho svobodnou vůlí, byl po válce vstup do československé armády. To svědčí o tom, že vznik samostatného Československa uvítal, že byl s touto historickou změnou srozuměn a vnímal ji pozitivně.

Národ si nyní o své budoucnosti konečně mohl rozhodovat sám, jenom ještě nebylo jisté, jaká budoucnost to bude. Na východě republiky se totiž rozhořel válečný konflikt s Maďarskou republikou rad, jejíž vojska v roce 1919 překročila nově ustavené československé hranice a vpadla na Slovensko. Budoucí ortodoxní komunist Klement Gottwald byl povolán do boje s komunistickými oddíly Maďarů.

KAPITOLA 3.

ČAS NEJISTOT A TÁPÁNÍ

Tvrzení, že po první světové válce už byl Klement Gottwald politicky jasně levicově vyhraněnou osobností, je tedy značně přehnané. Válka však pro něj znamenala první velkou životní zkušenost. Tříroky nepoznal nic jiného než tento zmar. Jaký dopad to mělo

Převratných událostí 28. října roku 1918 se Klement Gottwald rovněž zúčastnil a v Praze vstoupil do vznikající československé armády.